

Pieni

KIELENHUOLTO- OPAS

Teemu Likonen
Lapin yliopiston harjoittelukoulu
28. huhtikuuta 2024

Pieni kielenhuolto-opas

Tekijä: Teemu Likonen <teemu.likonen@ulapland.fi>

Päiväys: 28.4.2024 kello 15.51 (ensijulkaisu: 6.3.2020)

Lisenssi: *Creative Commons Nimeä-JaaSamoin 4.0 Kansainvälinen* (CC BY-SA 4.0). Lisenssi antaa sinulle luvan kopioida ja levittää tätä teosta tai sen osia missä tahansa välineessä ja muodossa. Sisältöä saa muokata, ja sen pohjalta saa luoda uusia teoksia mihin tahansa tarkoitukseen, myös kaupallisesti. Ehdot ovat seuraavat:

- Sinun on mainittava tekijä(t) asianmukaisesti, tarjottava linkki lisenssin koko tekstiin (ks. alla) sekä mainittava, mikäli olet tehnyt muutoksia.
- Jos muokkaat teosta tai luot sen pohjalta uuden teoksen, sinun on jaettava muutoksiasi samalla lisenssillä kuin alkuperäistä teosta.
- Et saa asettaa sellaisia oikeudellisia ehtoja tai teknisiä estoja, jotka estävät muita tekemästä asioita, jotka tämä lisenssi sallii.

Lisenssin koko teksti:

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode.fi>

Poikkeus lisenssiin: Jos teet tästä teoksesta oman sähköisen dokumentin (esim. PDF), dokumenttiin mahdollisesti upotettavat fontit eivät kuulu tämän lisenssin piiriin, eli niillä saa olla jokin toinen lisenssi. Ilmaise sähköisen dokumentin käyttäjille selvästi, jos upotettujen fonttien lisenssi rajoittaa käyttöä eri tavalla kuin tämä lisenssi ja että tämä lisenssi on silti voimassa teoksen muun sisällön osalta. (Jos haluat, voit poistaa tämän poikkeuksen, jolloin myös fonttien lisenssin on oltava yhteensopiva tämän lisenssin kanssa.)

Sisällys

1	Puheen ja kirjoituksen eroja	6
1.1	Sanasto	6
1.2	Yksikkö ja monikko	6
1.3	Omistusliitteet	7
1.4	Äänteet	7
2	Isot ja pienet kirjaimet	9
2.1	Erisnimiä	9
2.2	Yleisnimiä	10
2.3	Isot kirjaimet tyylikeinona	10
3	Yhdyssanat	11
3.1	Merkitys	11
3.2	Määrittäsyhdyssanat	11
3.3	Summayhdyssanat	11
3.4	Yhdysmerkki osien välissä	12
3.5	Yhdyssanatesti	13
3.6	Vinkkejä	13
4	Virkkeet ja lauseet	15
4.1	Virke	15
4.2	Lause	15
4.3	Päälause ja sivulauseet	15
4.4	Päättöväliimerkit	16
4.5	Pilkun käyttö	16
4.5.1	Päälause ja sivulause (eritasoiset lauseet)	16
4.5.2	Päälause ja päälause	17
4.5.3	Rinnasteiset sivulauseet	17
4.5.4	Lyhyet lauseet tai lauseenosat	18
4.5.5	Irrallinen lisäys	18
5	Lauseenvastikkeet	19
5.1	Lauseenvastiketyypit	19
5.1.1	Temporaalinen	19
5.1.2	Referatiivinen	19
5.1.3	Finaalinen	20
5.1.4	Modaalinen	20
5.2	Lauseenvastikkeen tekijä	20
5.3	Yleisiä virheitä	21

6	Välimerkkejä	22
6.1	Piste (.)	22
6.2	Kysymysmerkki (?)	22
6.3	Huutomerkki (!)	22
6.4	Lainausmerkit (” ” tai » »)	23
6.5	Kaksoispiste (:)	23
6.6	Puolipiste (;)	24
6.7	Heittomerkki (‘) ja puolilainausmerkit (‘ ’)	24
6.8	Ajatusviiva (–)	25
6.9	Pilkku (,)	25
6.10	Yhdysmerkki (-)	26
6.11	Muita välimerkkejä () [] < > / & –	26
6.12	Lainaaminen ja vuoropuhelu	27
7	Luvut ja numeroilmaukset	29
7.1	Kirjaimin vai numeroin?	29
7.2	Pitkät luvut	29
7.3	Puhelinnumerot	29
8	Taivutuspäätteen merkitseminen	30
8.1	Taivutuspäätte lukuihin	30
8.1.1	Perusluvut	30
8.1.2	Järjestysluvut	30
8.1.3	Roomalaiset numerot	31
8.1.4	Lisätietoa	31
8.2	Taivutuspäätte kirjaimen, symboliin ja lyhenteeseen	31
8.3	Sijamuodot	32
9	Ajanilmaukset	33
9.1	Merkitseminen	33
9.2	Esimerkkejä	33
9.3	Ajan lyhenteitä	34
10	Lyhenteet	35
10.1	Loppulyhenteet	35
10.2	Sisälyhenteet	35
10.3	Koostelyhenteet	36
10.4	Mittayksikön lyhenteet	36
10.5	Isokirjainlyhenteet	36
10.6	Lyhennesanat	37
10.7	Poikkeuksellisia lyhenteitä	37

11 Vierassanat	38
11.1 Kirjoitusasu	38
11.1.1 Vokaalin pituus	38
11.1.2 Konsonantin pituus	38
11.1.3 Š ja Ž	39
11.2 Taivutus	39
12 Sidosteinen teksti	40
12.1 Lauseiden yhdistäminen	40
12.2 Sidostavia sanoja ja ilmauksia	40
12.3 Sanajärjestys	41
12.4 Pronominien viittauskohde	41
12.4.1 Hän vai tämä?	41
12.4.2 Relatiivipronominit	42
13 Tekstin jäsenys	43
13.1 Milloin uusi kappale?	43
13.2 Ydinvirkekappale	43
13.3 Ketjuvirkekappale	43
14 Muita kirjoitusohjeita	44
14.1 Ytimekäs teksti	44
14.2 Vieraiden kielten rakenteet	44
14.3 Tuntemattomat tekijät	45
14.3.1 Passiivi	45
14.3.2 Nollapersoona	45
14.3.3 Yleistävä sinä (ei yleiskieltä)	46
14.4 Otta- ja oitta-johdokset: irrottaa vai irroittaa?	46
14.5 Oikea taivutusmuoto (rektio)	47
14.6 Yleisiä kirjoitusvirheitä	48
14.7 Tiedonlähteet	49
14.7.1 Merkitseminen	49
14.7.2 Viittaaminen	49
Lähteet	51

1 Puheen ja kirjoituksen eroja

1.1 Sanasto

Yleiskielessä ja asiatyylisissä teksteissä käytetään pääasiassa neutraalia sanastoa eli sellaista, joka ei ilmaise kirjoittajan asenteita kovin voimakkaasti. Myöskään monet arkikieliset lyhennetyt sanat eivät kuulu yleiskieleen.

Arkikieli	Yleiskieli
<i>(me) mennään</i>	<i>(me) menemme</i>
<i>saarnata</i>	<i>moittia, nuhdella</i>
<i>piittää</i>	<i>pitää</i>
<i>moka</i>	<i>virhe, erehdys</i>
<i>kuski</i>	<i>kuljettaja</i>
<i>verkkarit</i>	<i>verryttelypuku, -housut</i>

Arkikielessä on tavallista viitata henkilöihin demonstratiivipronomineilla *se* ja *ne*. Yleiskielessä käytetään kuitenkin persoonapronomineja *hän* ja *he*. Joitakin poikkeuksia on. Esimerkiksi seuraavanlaisen relatiivilauseen edellä henkilöön viitataan *se*-pronominilla.

Se, joka lähtee viimeisenä, sammuttaa valot.

Lisäksi *tämä*-pronominilla viitataan kahdesta aiemmin mainitusta henkilöstä jälkimmäiseen.¹

1.2 Yksikkö ja monikko

Lauseen subjektin ja predikaatin välillä on yleensä lukukongruenssi. Se tarkoittaa, että subjektin luku eli yksiköllisyys tai monikollisuus vaikuttaa predikaatin lukuun.

susi ulvoo sudet ulvovat

Puhekielessä vastaavaa lukukongruenssia ei välttämättä ole: *susi ulvoo, sudet ulvoo*.

¹ Katso luku 12.4.1 ”Hän vai tämä?”.

1.3 Omistusliitteet

Yleiskielessä täytyy käyttää omistusliitettä, kun omistettava asiaan liittyy geneetiivimuotoinen persoonapronomini.

<i>minun avaimeni</i>	<i>meidän avaimemme</i>
<i>sinun avaimesi</i>	<i>teidän avaimenne</i>
<i>hänen avaimensa</i>	<i>heidän avaimensa</i>

Usein persoonapronominin voi jättää pois, koska omistusliite yksinäänkin kertoo omistajapersoonan: *avaimeni, avaimesi* jne.

Omistusliitettä tarvitaan myös lauseenvastikkeiden verbeissä. Niissä se ei ilmaise omistajaa vaan tekijää: *Heti herättyäni avasin tietokoneen.*²

1.4 Äänteet

Suomen kielen äänne- ja kirjoitusjärjestelmät ovat hyvin lähellä toisiaan, mutta joitakin eroja on. Yksi tunnetuimmista on *ŋ*-äänne, jota merkitään *n*- tai *g*-kirjaimella tai niiden yhdistelmällä.

Ääntöasu	Kirjoitusasu	Ääntöasu	Kirjoitusasu
<i>hanki</i>	<i>hanki</i>	<i>mayneetti</i>	<i>magneetti</i>
<i>hannessa</i>	<i>hangessa</i>	<i>enlanti</i>	<i>englanti</i>

Tiettyjen *e*-loppuisten sanojen ja taivutuspäätteiden jälkeen konsonantti ääntyy pitkänä.

Ääntöasu	Kirjoitusasu	Ääntöasu	Kirjoitusasu
<i>minullekin</i>	<i>minullekin</i>	<i>sinneppäin</i>	<i>sinnepäin</i>
<i>tännekkään</i>	<i>tännekkään</i>	<i>sadekko</i>	<i>sadeko</i>
<i>menehän</i>	<i>menehän</i>	<i>sadettakki</i>	<i>sadetakki</i>
<i>tuleppa</i>	<i>tulepa</i>	<i>venerreissu</i>	<i>venereissu</i>

Myös tiettyjen käskymuotoisten verbien³ jälkeen konsonantti ääntyy pitkänä.

Ääntöasu	Kirjoitusasu
<i>tulet tänne</i>	<i>tule tänne</i>
<i>palautak kirjat</i>	<i>palauta kirjat</i>

Liitepartikkelin *pa* edellä *n* ääntyy *m*:nä.

² Katso luku 5.2 ”Lauseenvastikkeen tekijä”.

³ Tarkemmin: imperatiivin preesensin yksikön toinen persoona.

Ääntöasu Kirjoitusasu

ompa onpa

luulempa luulenpa

Puhekielille on ominaista ääntämyksen yksinkertaistaminen. Vaikeammat äänneet tai äänneyhdistelmät voivat sen vuoksi muuttua.

Ääntöasu Kirjoitusasu Ääntöasu Kirjoitusasu

aijon aion olumpia olympia

kauvan kauan kreippi greippi

juoksia juoksija attripuutti attribuutti

2 Isot ja pienet kirjaimet

Isolla kirjaimella aloitetaan virkkeet, otsikot ja erisnimet. Erisnimiä ovat sellaiset substantiivit, jotka ovat ihmisten tai asioiden yksilöllisiä nimiä eli tietylle yksilölle annettuja nimiä.

Kaikista nimistä ei kuitenkaan pysty helposti päättämään, onko nimi erisnimi eli yksilöllinen nimi vai ei. Siksi osa alkukirjainsäännöistä on vain sopimuk-
sia ja kieliyhteisöön vakiintuneita käytäntöjä, jotka täytyy opetella. Eri kielissä käytännöt voivat olla erilaisia.

2.1 Erisnimiä

- Ihmisten nimet, lempinimet, olentojen nimet: *Jarkko, Jakke, Nalle Puh*.
 - Paikannimet ja alueet: *Rovaniemi, Itämeri, Lähi-itä, Kaukoitä, Kairatie, Pohjanmaa*.
- Jos paikannimeä rajataan ilmansuunnalla tai muulla aluetta ilmaisevalla sanalla, sekin on osa erisnimeä: *Itä-Suomi, Meri-Lappi, Etelä-Eurooppa*. Jos määrite ei ilmaise aluetta vaan muuta ominaisuutta, se ei ole osa erisnimeä: *nyky-Suomi, natsi-Saksa*.
- Teosten, julkaisujen ja tuotteiden nimet: *Kalevala, Tieteen kuvalehti, Adidas*.
 - Yritysten ja järjestöjen nimet: *Kemira, Suomen luonnonsuojeluliitto*.
 - Rakennusten tai laitosten nimet: *Kiasma, Opetushallitus*.

Monisanaisissa nimissä vain nimen ensimmäinen sana kirjoitetaan isolla alkukirjaimella: *Seitsemän veljestä, Kielitoimiston sanakirja, Yhdistyneet kansakunnat*.

Jotkin järjestöjen nimet tai kaupalliset erisnimet esiintyvät yleiskielen vas-
taisessa muodossa: *Suomen Punainen Risti, Lapin Kansa, PowerPoint, Avanti!*.
Tällaiset nimet voi kirjoittaa myös yleiskielen mukaisesti: *Suomen punainen ris-
ti, Lapin kansa, Powerpoint, Avanti*.

Erisnimestä johdetut uudet sanat eivät ole erisnimiä: *Jumala > jumalainen, Rovaniemi > rovaniemeläistä, Pohjois-Suomi > pohjoissuomalainen*.

2.2 Yleisnimiä

- Viikonpäivät ja kuukaudet: *syyskuu, sunnuntai*.
- Juhlapäivät: *joulu, pääsiäinen, juhannus, uudenvuodenpäivä*.
- Aikakaudet, tyyli-suunnat ja sotien nimet: *antiikki, keskiaika, surrealismi, talvisota, toinen maailmansota*.
- Kielten nimet: *suomi, suomen kieli, tanska, somali*.
- Kansalaiset ja asukkaat: *suomalainen, pohjoissuomalainen, rovaniemeläinen, britti, trinidadtobagolainen*⁴.
- Eläin-, kasvi- ja ruokalajit: *saksanpaimenkoira, annansilmä, karjalanpaisti*.

2.3 Isot kirjaimet tyylikeinona

Isoa alkukirjainta käytetään joskus tyylikeinona, esimerkiksi kohteliaassa ja kunnioittavassa puhuttelussa:

Olemme valinneet Sinut edustamaan järjestöämme.

Arvoisa Presidentti, – –.

Muitakin erityismerkityksiä ilmaistaan joskus isoilla kirjaimilla, mutta asiatyylliseen tekstiin ne eivät oikein sovi.

Tavoittelimme yhdessä Suurta Ideaa.

Tavoittelimme yhdessä SUURTA IDEAA.

⁴ Valtion nimi: *Trinidad ja Tobago*.

3 Yhdyssanat

3.1 Merkitys

Uusia sanoja voidaan muodostaa yhdistämällä vanhoja sanoja. Näin muodostuu uusi merkitys.

Sana tai ilmaus

kärryn pyörä

kärrynpyörä

meidän työn tekijä

meidän työntekijä

Venäjän suurlähettiläs

Suomen Venäjän-suurlähettiläs

Merkitys

kärryn liikkumista helpottava keksintö

tietty voimisteluliike

meidän työtämme tekevä henkilö

meille tiettyyn tehtävään palkattu henkilö

Venäjää edustava suurlähettiläs

Suomea edustava suurlähettiläs Venäjällä

3.2 Määrittelyyhdyssanat

Määrittelyyhdyssana muodostuu määriteosasta, joka määrittää eli tarkentaa perusosaa. Perusosa kertoo sanan yleisen merkityksen.

Määriteosa + Perusosa

romaani

fantasiaromaani

Hobitti-romaani

Taru sormusten herrasta -romaani

Perusosalla voi olla kaksi tai useampia samanarvoisia määritteitä. Tällöin määritteiden väliin kirjoitetaan yhdyserkki (-).

mansikka-raparperikiisseli

jauheliha-makaronilaatikko

3.3 Summayhdyssanat

Summayhdyssana muodostuu samanarvoisista osista. Osien välissä on yhdyserkki (-).

parturi-kampaamo

näyttelijä-laulaja

jääkaappi-pakastin

suomalais-virolainen

Summayhdyssanoja taivutetaan vain viimeisestä osasta: *näyttelijä-laulajalla*.

3.4 Yhdysmerkki osien välissä

Yhdyssanan osien väliin kuuluu tietyissä tilanteissa yhdysmerkki (-). Yhdysmerkkiä käytetään yhdyssanassa, kun

- rajakohdassa on sama vokaali

tasa-arvo ulko-ovi

- osana on erisnimi

Riikka-täti Meri-Lappi Itä-Suomi nyky-Venäjä

- osana on numero, symboli tai lyhenne

15-vuotias @-merkki EU-kokous

- yhteistä alku- tai loppuosaa ei haluta toistaa

kauno- ja tietokirjallisuus tapahtumapaikka ja -aika

- yhdistetään samanarvoisia osia⁵

suomalais-ruotsalainen jääkaappi-pakastin

- osana on monisanainen kokonaisuus

tee se itse -meininki nyky- New York nyky- nordic noir -tyyli

- selvyys vaatii vaikeasti hahmottuvissa sanoissa, esimerkiksi vierassanoissa

popura ~ pop-ura squashottelu ~ squash-ottelu nykyisyys ~ nyky-isyyys

Kun sana katkaistaan rivin lopussa, merkitään yhdysmerkki rivin loppuun.

*Hobitti-
romaanii*

(vrt. Hobitti-romaanii)

Poikkeustilanne on silloin, kun ennen yhdysmerkkiä on väli ja yhdysmerkki on kiinni seuraavassa sanassa. Silloin yhdysmerkki kuuluu uuden rivin alkuun.

*Taru sormusten herrasta
-romaanii*

(vrt. Taru sormusten herrasta -romaanii)

⁵ Katso luku 3.3 ”Summayhdyssanat”.

3.5 Yhdyssanatesti

Sanojen kirjoittamista yhteen tai erilleen voi testata seuraavien kysymysten avulla.

1. Muuttuuko merkitys, kun sanat kirjoittaa yhteen tai erilleen?

kärryn pyörä / kärryypyörä

Jos molemmilla kirjoitusasuilla on erilainen järkevä merkitys, molemmat ovat oikein, ja täytyy valita tilanteeseen sopiva merkitys.

2. Sopiiko *kin*-liite ensimmäisen sanan jälkeen, vai sopiiko se ainoastaan jälkimmäisen sanan jälkeen?

hammaskin lääkäri / hammaslääkärikin paksukin lauta / paksulautakin

Jos *kin*-liite sopii vain jälkimmäisen sanan jälkeen, sanat kirjoitetaan yhteen: *hammaslääkäri*. Jos *kin*-liite sopii luontevasti ensimmäisen sanan jälkeen, sanat kirjoitetaan erilleen: *paksu lauta*.

3. Taipuvatko molemmat sanat luontevasti yhdessä, vai sopiiko taivuttaminen vain jälkimmäiseen sanaan?

rullalla laudalla / rullalaudalla paksulla laudalla / paksulaudalla

Jos vain jälkimmäinen sana taipuu luontevasti, sanat kirjoitetaan yhteen: *rullalauta*. Jos molempia sanoja voi taivuttaa luontevasti, sanat kirjoitetaan erilleen: *paksulla laudalla*.⁶

3.6 Vinkkejä

Yhteen kirjoitetaan esimerkiksi

- vakiintuneet käsitteet: *pilvenpiirtäjä, luokanopettaja*
- *inen*-loppuiset adjektiivit ja *vuotias*: *viimeaikainen, ruotsinkielinen, kolmevuotias, 15-vuotias*
- eläin-, kasvi- ja ruokalajit: *shetlanninponi, koiranputki, runebergintorttu*.

⁶ Jotkin harvat yhdyssanat taipuvat molemmista osista: *omatunto* : *omantunnon* : *omallatunnolla*. Joitakin voi taivuttaa kahdella tavalla eli pelkästään perusosasta tai molemmista osista: *puoliväli* : *puolivälin* ~ *puolenvälin* : *puolivälissä* ~ *puolessavälissä*.

Erilleen kirjoitetaan esimerkiksi

- mittaluku ja mittayksikkö: *viisi metriä (5 m), viisi vuotta (5 v)*
- sanaparit, joissa on verbin nominaalimuoto: *olemassa oleva, lukuun ottamatta, niin sanottu*
- sanaparit, joiden alkuosana on pronomini tai jälkiosana konjunktio *kun* tai *kuin*: *muun muassa, sillä lailla, sen sijaan, niin kuin, ennen kuin, sitten kun*
- samanmuotoisista sanoista muodostuva sanapari: *hujan hajan, mullin mallin, puuta heinää, ristiin rastiin, suurin piirtein, hädin tuskin.*

4 Virkkeet ja lauseet

4.1 Virke

Virke on kirjoitettu kokonaisuus, joka alkaa isolla kirjaimella ja päättyy päättövälimerkkiin eli pisteeseen, kysymysmerkkiin tai huutomerkkiin.⁷

Kirjoitettu kieli jaetaan sopivan mittaisiin, helposti ymmärrettäviin virkkeisiin. Sopiva virke käsittelee suunnilleen yhtä selvää ajatusta. Eri ajatukset kuuluvat eri virkkeisiin. Pitkät, useita asioita sisältävät virkkeet ovat vaikeaselkoisia.

4.2 Lause

Lause on puhuttu tai kirjoitettu kokonaisuus, joka rakentuu persoonamuotoisen verbin varaan. Lauseen ydin on persoonamuotoinen verbi, ja lauseen muut osat täydentävät verbiä.

Persoonamuotoisen verbin tunnistaa siitä, että se on taipuneena persoonaan eli tekijän ilmaisemaan muotoon tai passiiviin: *luen, luet, lukee, luemme, luette, lukevat, luetaan*. Lisäksi persoonamuotoinen verbi on jossakin moduksessa, aikamuodossa ja joko myönteisessä tai kielteisessä muodossa.

4.3 Päälause ja sivulausetyypit

Virke voi koostua useasta lauseesta. Saman virkkeen lauseet jaetaan pää- ja sivulauseisiin. Päälause voi olla virkkeessä yksinkin, ja virkkeen merkitys ymmärretään päälauseista käsin.

Sivulause tarkoittaa päälausetta tai toista sivulausetta, ja siksi sivulause ei voi esiintyä yksin. Sivulauseita on kolmea eri tyyppiä. Sivulausetyypin tunnistaa sanasta, jolla sivulause alkaa.

1. Konjunktiolause alkaa alistuskonjunktiolla: *että, jotta, koska, kun, kunnes, jos, mikäli, vaikka, kuin*.⁸

⁷ Virke voi päättyä myös kaksoispisteeseen (:), jos kaksoispisteeseen päättyvä lause viittaa eteenpäin useamman kuin yhden virkkeen mittaiseen selitykseen.

⁸ Lisäksi *jos-* ja *vaikka-*sanana sekä kieltoisanan sulautumat: *ellen, ellet, ellei, ellemme, ellette, elleivät, jollen, jollet, jollei, jollemme, jollette, jolleivät ~ jolleivat, vaikken, vaikket, vaikkei, vaikkemme, vaikkette, vaikkeivät ~ vaikkeivat*.

2. Relatiivilause alkaa relatiivipronominilla: *joka, mikä*.^{9,10}
3. Kysyvä sivulause alkaa kysymyssanalla eli kysyvällä pronomiinilla (tai niistä johdetulla adjektiivilla tai adverbilla) tai *ko-* tai *kö-*liitteisellä sanalla: *kuka, mikä, ken, kumpi, kumpainen, millainen, miten, milloin, kannattaisiko, meeneekö* yms.¹¹

4.4 Päätvälimerkit

Virkkeen päätvälimerkki määräytyy päälauseen perusteella. Esimerkiksi kysymysmerkki tulee virkkeen loppuun vain silloin, kun päälause on kysymys.

Pohdin, mitä oikein tapahtui.

Ymmärrätkö sinä, että asialla alkaa olla jo kiire?

Huutomerkki sopii tervehdysten, toivotusten ja huudahdusten painottamiseen. Normaalit toteamukset ja käskyt eivät tarvitse huutomerkkiä, ainakaan asiatyylisessä tekstissä.

4.5 Pilkun käyttö

Tämä luku käsittelee pilkun käyttöä lauseiden välissä. Muuntyyppisiä pilkun käyttöesimerkkejä on luvussa 6.9. Perusajatus on, että saman virkkeen eri lauseet erotetaan pilkulla, mutta sääntöön on eräitä poikkeuksia.

4.5.1 Päälause ja sivulause (eritasoiset lauseet)

Pilkku tulee eritasoisten lauseiden väliin. Esimerkiksi päälauseen ja sivulauseen väliin kirjoitetaan pilkku.

Aina ei oikein tiedä, mikä kirja sopii mibinkin hetkeen.

Jotta into säilyisi, kannattaa tutustua uusiin lajityyppeihin.

Luin kerran kirjan, jonka kertoja puhutteli välillä lukijaa.

Relatiivinen sivulause voi olla toisen lauseen sisällä. Tällöin se täytyy erottaa pilkulla molemmin puolin.

⁹ Lisätietoa relatiivipronomineista luvussa 12.4.2 ”Relatiivipronomininit”.

¹⁰ Relatiivisen (sivu)lauseen voivat aloittaa myös relatiivipronomineista johdetut adjektiivit *jollainen* ja *millainen* sekä adverbit *joten, miten, jolloin, milloin*.

¹¹ Arkikielessä kysyvän sivulauseen alussa on joskus *että*-sana: *Hän kysyi, että mitä tänään on ruokana*. Yleiskielen tällainen *että*-sanon käyttö ei kuulu.

Se paksu kirja, jonka lainasin eilen, osoittautui helppolukuiseksi.

Pilkku tulee myös kahden sivulauseen väliin, jos ne ovat eritasoisia eli toinen on alisteinen toiselle.

Odotan eniten sitä, että menisimme pyöräilemään, koska haluan päästä tuulettamaan ajatuksiani.

4.5.2 Päälause ja päälause

Kaksi päälausetta yhdistetään toisiinsa yleensä rinnastuskonjunktioilla: *ja, sekä, sekä–että, enkä, etkä, eikä, emmekä, ettekä, eivätkä, eli, tai, joko–tai, vai, mutta, vaan, sillä.*¹²

Päälauseiden väliin tulee pilkku, jos lauseet ovat itsenäisiä eli jos niillä ei ole keskenään yhteistä lauseenosaa.

Susanna harrastaa lentopalloa, mutta Mikko ei välitä siitä.

Pojat harjoittelevat joka päivä, ja vanhemmat ovat tukeneet harrastusta alusta saakka.

Usein kahdella päälauseella kuitenkin on yhteinen lauseenosa. Se voi olla esimerkiksi yhteinen verbi, tekijä, ajan ilmaus tai paikan ilmaus. Tällöin pilkkua ei käytetä päälauseiden välissä.

Susanna harrastaa lentopalloa mutta ei välitä koripallosta.

Huhtikuussa harjoittelu tiivistyy ja järjestetään kilpailut.

Yhteiseksi tekijäksi katsotaan myös näkymätön tekijäpronomin *minä, sinä, me, te* tai passiivimuotoinen verbi. Pilkku jätetään tällaisessa tilanteessa pois.

[minä] Keräsin ajovarusteet ja painelin ulos pyöräilemään.

Varaosia hankitaan lisää ja pyörät kunnostetaan.

4.5.3 Rinnasteiset sivulauseet

Rinnasteisten sivulauseiden eli rinnastuskonjunktioilla yhdistettyjen sivulauseiden välissä ei käytetä pilkkua. Tällaiset sivulauseet täsmentävät kumpikin päälausetta tai muuta ylempitasoista lausetta.

¹² Lisäksi *mutta*-sanana ja kieltosanan sulautumat: *mutten, muttet, muttei, muttemme, muttette, mutteivät ~ mutteivat*.

Odotan eniten sitä, että menisimme pyöräilemään ja (että) pääsisin tuulettamaan ajatuksiani.

4.5.4 Lyhyet lauseet tai lauseenosat

Ihan lyhyitä lauseita tai lauseenosia ei välttämättä tarvitse erottaa pilkulla.

Sataa, ja tuulee.

Sataa ja tuulee.

Se, joka lähtee viimeisenä, sammuttaa valot.

Se joka lähtee viimeisenä, sammuttaa valot.

4.5.5 Irrallinen lisäys

Lauseeseen sisältyvä tervehdys, henkilön puhuttelu tai irrallinen täsmennys erotetaan pilkulla.

Hei, ehtisitkö auttaa tämän sähköpostin liitetiedoston kanssa?

Jaakko, sopiiko huominen tapaamisaika?

Setäni lomailee Keski-Suomessa, kotiseuduillaan.

Hän vahvisti, tosin hieman epäröiden, tarinan olevan tosi.

Irrallinen täsmennys voidaan erottaa myös ajatusviivoilla (-).

Hän vahvisti – tosin hieman epäröiden – tarinan olevan tosi.

Lauseen alussa olevaa näkökulma- tai asenneilmausta ei yleensä eroteta pilkulla. Pilkun käyttö on kuitenkin mahdollista, jos ilmausta halutaan painottaa.

Toisaalta olisi voinut mennä huonomminkin.

Toisaalta, olisi voinut mennä huonomminkin.

Yllättävää kyllä, emme myöhästyneet aloituksesta.

5 Lauseenvastikkeet

Lauseenvastikkeet ovat rakenteita, joita voidaan käyttää tiettyjen sivulauseiden tilalla. Lauseenvastiketta ei eroteta pilkulla.

5.1 Lauseenvastiketyypit

5.1.1 Temporaalinen

Temporaalinen lauseenvastike korvaa aikaa ilmaisevan *kun*-lauseen.

Vieraat saapuivat, kun kello löi kahdeksan.

Vieraat saapuivat kellon lyödessä kahdeksan.

Edellisessä esimerkissä vieraat saapuivat samaan aikaan kuin kello löi. Seuraavassa esimerkissä kello löi jo aiemmin.

Vieraat saapuivat, kun kello oli lyönyt kahdeksan.

Vieraat saapuivat kellon lyötyä kahdeksan.

5.1.2 Referatiivinen

Referatiivinen lauseenvastike korvaa *että*-lauseen.

Näen, että vieraat saapuvat.

Näen vieraiden saapuvan.

Edellisessä esimerkissä näkeminen ja vieraiden saapuminen on samanaikaista. Seuraavassa esimerkissä vieraat ovat saapuneet jo aiemmin.

Huomaan, että vieraat ovat saapuneet.

Huomaan vieraiden saapuneen.

Referatiivista lauseenvastiketta voidaan käyttää myös passiiviverbillisen *että*-lauseen korvikkeena.

Näen, että juhliin saavutaan.

Näen juhliin saavuttavan.

Huomaan, että juhliin saavuttiin ajoissa.

Huomaan juhliin saavutun ajoissa.

5.1.3 Finaalinen

Finaalinen lauseenvastike korvaa tarkoitusta tai päämäärää ilmaisevan *jotta*-lauseen.

Luen filosofiaa, jotta oppisin ajattelemaan.

Luen filosofiaa oppiakseni ajattelemaan.

5.1.4 Modaalinen

Modaalinen lauseenvastike korvaa tekemisen tapaa ilmaisevan *siten että*- tai *niin että* -lauseen.

Lapsi tuli kotiin siten, että hän itki.

Lapsi tuli kotiin itkien.

Modaalinen lauseenvastike ilmaisee, millä tavalla asia tapahtuu. Tästä seuraa, että verbeillä on oltava sama tekijä ja tapahtuma-aika. Modaalista lauseenvastiketta ei voi käyttää seuraavassa tilanteessa:

**Kirsi nukkui hyvin heräen vasta kymmeneltä.*

Nukkumisen tapa ei voi olla kymmeneltä herääminen, koska tapahtuma-aika on eri. Haluttua merkitystä ei voi ilmaista modaalisella lauseenvastikkeella, vaan täytyy kirjoittaa kaksi eri lausetta. Korjaus: *Kirsi nukkui hyvin ja heräsi vasta kymmeneltä.*

5.2 Lauseenvastikkeen tekijä

Jos lauseenvastikkeessa on sama tekijä kuin hallitsevassa lauseenosassa (vrt. päälauseessa), täytyy lauseenvastikkeen tekijä ilmaista omistusliitteen avulla.

Kun Antti oli päässyt perille, hän heittäytyi sängylle. [hän = Antti]

Päästyään perille Antti heittäytyi sängylle.

Seuraavassa esimerkissä on kaksi eri henkilöä, Antti ja joku muu.

Antin päästyä perille hän heittäytyi sängylle. [hän = joku muu]

5.3 Yleisiä virheitä

Temporaalisen lauseenvastikkeen käyttäjä kompastuu joskus tapahtuma-aikojen kanssa.

**Jonna voitti kilpailun Jarkon tullessa toiseksi.*

Jonna ei voittanut kilpailua sillä hetkellä, kun Jarkko tuli toiseksi. Korjaus: *Jonna voitti kilpailun, ja Jarkko tuli toiseksi.* Temporaalinen lauseenvastike ei voi myöskään korvata *jos*-lausetta, kuten seuraavassa esimerkissä on yritetty.

**Voitettuani lotossa matkustan maailman ympäri.*

Arvonnassa voittamiseen ei kannata viitata aikaa ilmaisevalla rakenteella (*voitettuani* = *kun olen voittanut*), vaan on parempi käyttää *jos*-lausetta. Korjaus: *Jos voitan lotossa, matkustan maailman ympäri.*

Finaalisen lauseenvastikkeen käyttäjältä unohtuu joskus, että se ilmaisee päämäärää.

**Joukkue lähti unelmiensa pyörämatkalle palatakseen vasta viikkojen kuluttua.*

Pyöräilyn varsinainen päämäärä tuskin oli palaaminen. Korjaus: *Joukkue lähti unelmiensa pyörämatkalle, ja he aikovat palata vasta viikkojen kuluttua.*

Modaalista lauseenvastiketta käytetään joskus vaikeaselkoisesti *johtuen-*, *koskien-*, *riippuen-* tai *liittyen-*verbin avulla.

**Yritys lomautti työntekijöitä johtuen huonosta tilauskannasta.*

**Osallistuminen teemapäiviin vaihteli teemapäivästä riippuen.*

**Hän otti yhteyttä koskien eilistä.*

**Hän otti yhteyttä liittyen eiliseen.*

Johtuen, *koskien*, *riippuen* ja *liittyen* voidaan ehkä katsoa kiteytyneiksi ilmauksiksi, jotka tarkoittavat jotakin muuta kuin *siten että* -lauseet. Voi kuitenkin olla epäselvää, mitä ne sitten tarkoittavat. Lukijat voivat tulkita ne *siten että* -merkityksessä, ja silloin virkkeen merkitys voi olla kummallinen.

**Hän otti yhteyttä siten, että se liittyi eiliseen.*

Korjaus: *Hän otti yhteyttä eilisen asian vuoksi.*

6 Välimerkkejä

6.1 Piste (.)

- toteavan virkkeen lopussa

Maisemakuvat ovat rauhoittavia.

- järjestyslukujen perässä

Tämä on 12. kerta, kun tapahtuma järjestetään.

Tiistaina 10.4. on kirjoitelman määräaika.

- tuntien, minuuttien ja sekuntien erottimena kellonajoissa

kello 9.45 maaliintuloaika 2.16.52

- joissakin lyhenteissä¹³

ilm. esim. jne.

- virkkeen tai ajatuksen katkeaminen (ellipsi eli kolme pistettä)

Se saattoi olla...

6.2 Kysymysmerkki (?)

- kysyvän virkkeen lopussa

Saatko kannettua nuo kaikki?

- epävarmuuden osoittaminen

Asiaa käsiteltiin jo vuoden 2014 (?) tapaamisessa.

6.3 Huutomerkki (!)

- huudahduksissa, käskyissä ja toivotuksissa

Hei! Nyt äkkiä tänne! Mukavaa viikonloppua!

- sanan painottaminen

Harjoitukset kestävät kaksi tuntia (!), eikä välissä ole taukoa.

¹³ Katso luku 10 ”Lyhenteet”.

6.4 Lainausmerkit (" " tai » »)

- toisen tekstin lainaaminen ja vuoropuhelu¹⁴
- sanaa tai ilmausta käytetään eri merkityksessä kuin tavallisesti

Tapahtuma oli ”todella onnistunut”.

- viitataan sanaan tai muuhun kieliaiineeseen

”Nikon” taustalla on kreikan kielen ”nike”.

- teosten tms. nimissä selvytyden vuoksi

Eetu Iston ”Hyökkäys” on hyvin vaikuttava kokemus.

- toiston merkinä esimerkiksi taulukoissa

<i>Olli Oppilas</i>	<i>Lapin yliopiston harjoittelukoulu</i>
<i>Oona Oppilas</i>	”
<i>Oskari Opiskelija</i>	”

Kaunokirjallisuudessa ja lehdissä käytetään joskus kulmalainausmerkkejä. Ne ovat typografinen vaihtoehto lainausmerkeille. Kielen näkökulmasta molemmat tarkoittavat samaa.

»Mulla on tänään synttärit», Jaakko kuiskasi varovasti.

»Onko?» huudahti Neea.

Lainausmerkit ovat eri kielissä erilaiset.

”suomi” “amerikanenglanti” ‘brittienglanti’ „saksa“ « ranska »

6.5 Kaksoispiste (:)

- vuorosanoissa ja suorissa lainauksissa johtolauseen jälkeen

Arto hoputti: ”Rupeapa nyt töihin.”

- joidenkin luetteloiden edellä

Kokeessa saavat olla esillä vain seuraavat välineet: kynä, pyyhkeumi, viivain ja laskin.

¹⁴ Katso luku 6.12 ”Lainaminen ja vuoropuhelu”.

- selitysten edellä

Lopputuloks oli yllättävä: hän suostuikin järjestämään tapaamisen.

- taivutuspäätteen kytkemisessä lukuun, kirjaimeen, symboliin tai lyhenteeseen¹⁵

13:a g:llä π:tä §:ssä EU:hun

6.6 Puolipiste (;)

- yhdistää kaksi virkettä, jotka liittyvät läheisesti yhteen

Tyttöjen suosikkisoittimia ovat piano, jousisoittimet ja puupuhaltimet; pojat valitsevat mieluiten kitaran, sähköbasson tai rummut.

- luetteloissa, jos sen osissa tarvitaan pilkkua

Mittaustulokset ovat seuraavat: 1,45; 1,92; 2,04 ja 2,21.

6.7 Heittomerkki (') ja puolilainausmerkit (' ')

- osoittamassa heittoa eli pois jäänyttä sanan osaa

Sit' aatellessa mieli apeutuu.

- tavurajalla erottamassa kahta samaa vokaalia

rei'ittää koo'issa vaa'an liu'uttaa

- vierassanojen ja -nimien taivutuksessa, jos sanan kirjoitusasu päättyy konsonanttiin mutta ääntöasu vokaaliin

show'ssa [šoussa] Jean Piaget'lla [pjašeella]

- selvyuden vuoksi vierasperäisissä sanoissa ja nimissä osoittamaan sanavartalon ja taivutuspäätteen rajakohta

Matt'ia

- ilmaisemaan sanan merkitys

viini : viiniä 'alkoholijuoma' viini : viintä 'nuolikotelo'

¹⁵ Katso luku 8 ”Taivutuspäätteen merkitseminen”.

- kun lainausmerkkien sisään tarvitaan toiset lainausmerkit

Opettaja neuvoi: ”Verbi ’olla’ ei voi saada objektia.”

6.8 Ajatusviiva (–)

- luetelmaviiva
- toisen tekstin lainaaminen ja vuoropuhelu¹⁶
- rajakohtien, ääriarvojen ja osapuolten merkitseminen

7–16-vuotiaat kello 9–12 Rovaniemi–Oulu-yhteys

- irrallinen lisäys

Hän vahvisti – tosin hieman epäröiden – tarinan olevan tosi.

- poistetun tekstin ilmaiseminen esimerkiksi lainauksessa

”Ruokakulttuuri muuttuu – – tulevaisuudessakin.”

Jos ajatusviivaa ei ole mahdollista kirjoittaa, sen tilalla käytetään yhdysmerkkiä, jonka molemmiin puolin on sanaväli.

7 - 16-vuotiaat kello 9 - 12 Rovaniemi - Oulu-yhteys

6.9 Pilkku (,)

- yleensä saman virkkeen lauseiden välissä¹⁷
- *mitä–sitä*-rakenteessa

Mitä kovemmin tuulee, sitä kovemmin pakkanen puree.

- luetteloissa

Maanantaina on äikkää, matikkaa, hissaa ja opoa.

- puhuttelu tai irrallinen lisäys¹⁸

Hän vahvisti, tosin hieman epäröiden, tarinan olevan tosi.

¹⁶ Katso luku 6.12 ”Lainaus ja vuoropuhelu”.

¹⁷ Katso luku 4.5 ”Pilkkun käyttö”.

¹⁸ Katso luku 4.5.5 ”Irrallinen lisäys”.

- luvuissa desimaalierottimena

7,42 0,7

- rinnasteisten määritteiden välissä

Tämä on teoksen kolmas, laajennettu painos.

6.10 Yhdysmerkki (-)

- tavuviivana

Mie-le-ni mi-nun te-ke-vi.

- yhdyssanan osien välissä tietyissä tilanteissa¹⁹
- ajatusviivan korvikkeena, jos oikeaa ajatusviivaa ei pystytä kirjoittamaan²⁰

6.11 Muita välimerkkejä () [] < > / & –

- Kaarisulkeilla () ilmaistaan lauseessa esimerkiksi täsmennystä.
- Hakasulkeita [] käytetään silloin, kun kirjoittaja lisää lainattuun tekstiin oman täsmennyksen. Hakasulkeilla ilmaistaan myös sanan ääntöasua.
- Kulmasulkeilla < > tai < > merkitään internet-osoitteet.

<<https://www.ulapland.fi>> <etunimi.sukunimi@ulapland.fi>

- Vinoviivaa (/)²¹ käytetään esimerkiksi lomakkeissa vaihtoehtojen ilmaisemiseen (*hyväksytty/hylätty*), osan tai hierarkkisen suhteen ilmaisemiseen (*2/5, 3/2014*), murtoluvuissa, jakolaskuissa ja mittayksiköiden lyhenteissä (*km/h*). Vinoviivaa ei käytetä tekstissä *tai*-sanana korvikkeena.
- Et-merkkiä (&) käytetään osapuolten erottamiseen esimerkiksi tekijämerkinnöissä tai koodimaisissa lyhennemerkinnoissä (S&N). Et-merkkiä ei käytetä tekstissä *ja*-sanana korvikkeena.

¹⁹ Katso luku 3.4 ”Yhdysmerkki osien välissä”.

²⁰ Katso luku 6.8 ”Ajatusviiva (-)”.

²¹ Epämuodollisesti *kauttaviiva*.

– Miinusmerkkinä käytetään joko ajatusviivaa (–, U+2013) tai varsinaista miinusmerkkiä (–, U+2212).²²

5 – 2 = 3 arvosana 8– –5 °C

6.12 Lainaaminen ja vuoropuhelu

Toisen henkilön tekstin tai puheen lainaamiseen on tietyt välimerkkisäännöt. Samat säännöt koskevat vuoropuhelun kirjoittamista esimerkiksi kaunokirjallisuudessa. Lainaukset osoitetaan joko lainausmerkkien tai vuorosanaviivan (ajatusviiva) avulla. Yhdessä tekstissä käytetään jompaakumpaa tapaa.

Seuraavissa esimerkeissä johtolause on ennen lainausta. Johtolauseen lopussa on kaksoispiste.

Joonas sanoi: ”Onneksi huomenna alkaa loma.”

Joonas kysyi: ”Milloin on seuraava koe?”

Joonas huudabti: ”Taas unohdin kirjat kotiin!”

Joonas sanoi: – Onneksi huomenna alkaa loma.

Joonas kysyi: – Milloin on seuraava koe?

Joonas huudabti: – Taas unohdin kirjat kotiin!

Seuraavissa esimerkeissä virke alkaa lainauksella ja johtolause on sen jälkeen.

”Onneksi huomenna alkaa loma”, sanoi Joonas.

”Milloin on seuraava koe?” kysyi Joonas.

”Taas unohdin kirjat kotiin!” huudabti Joonas.

– Onneksi huomenna alkaa loma, sanoi Joonas.

– Milloin on seuraava koe? kysyi Joonas.

– Taas unohdin kirjat kotiin! huudabti Joonas.

²² U+2013 ja U+2212 ovat yksilöllisiä merkin tunnisteita Unicode-merkistöstandardissa <<https://unicode.org/>>. Fonteissa miinusmerkki U+2212 on suunniteltu typografisesti yhteensopivaksi muiden matemaattisten merkkien kanssa.

Johtolauseen voi sijoittaa myös lainattujen osien väliin. Se kannattaa laittaa sellaiseen kohtaan, johon lainauksessa tulisi pilkku: puhuttelun jälkeen tai päälauseen ja sivulauseen väliin.

”Mitä luulet”, Joonas aloitti, ”kannattaako tämä kirja lukea?”

– Mitä luulet, Joonas aloitti, – kannattaako tämä kirja lukea?

7 Luvut ja numeroilmaukset

7.1 Kirjaimin vai numeroin?

Lukusanat nollassa kymmeneen sekä tasaluvut (*sata, tuhat* jne.) merkitään tavallisesti kirjaimin. Poikkeuksen voi tehdä, jos

- tilaa on vähän
- tekstissä on paljon lukuja ja niitä täytyy voida helposti silmäillä ja vertailla keskenään
- kyseessä on mittaluku ja mittayksikön lyhenne (*3 km*)
- halutaan osoittaa, että luku on täsmällinen (vrt. *tuhat* ja *1 000*).

7.2 Pitkät luvut

Pitkät luvut jaetaan tavallisesti kolmen numeron ryhmiin desimaalipilkusta alkaen.

10 400
12 000 000
1 741,02
0,000 05

Nelinumeroisia vuosilukuja ei ryhmitellä. Erilaisilla numerokoodilla, jotka siis eivät ole lukumääräilmauksia, saattaa olla oma ryhmittelytapansa.

7.3 Puhelinnumerot

Puhelinnumero-osa jaetaan kolmen tai neljän numeron ryhmiin. Suuntanumero erotetaan muista numeroista sanavälillä. Lankaverkon suuntanumero on perinteisesti merkitty sulkeisiin, mutta sitä tapaa ei enää suositella.

(016) 123 4567
016 123 4567
040 123 4567
0400 123 456

8 Taivutuspäätteen merkitseminen

Taivutuspäätteet ovat tavallisesti sijapäätteitä, jotka voi tarkistaa sijamuototaulukosta luvusta 8.3.

8.1 Taivutuspäätteet lukuihin

Taivutuspäätteet merkitään numeroin ilmaistuihin lukuihin kaksoispisteen (:)
avulla.

8.1.1 Perusluvut

Peruslukuun liitetään vain sijapäätteet ja sitä ennen mahdollinen monikon tunnus (*i, t*).

kolme/a	3:a
viit/tä	5:tä
viis/i/ä	5:iä
viide/t	5:t
yhdeksä/llä/toista	19:llä
sada/ssa/kahde/ssa/kymmene/ssä	120:ssä

Partitiivi- ja illatiivimuodossa on joskus pitkä vokaali. Tällöin molemmat vokaalit merkitään.

seitsemä/ä	7:ää
yhdeksä/än/toista	19:ään

8.1.2 Järjestysluvut

Järjestyslukuun liitetään järjestysluvun tunnus ja sijapäätteet.

kahdeksa/s	8:s (8.)
kahdeksa/t/ta	8:tta
kahdeksa/nne/lla/toista	18:nnella
kahdeksa/nte/na/toista	18:ntena
kahdeksa/nsi/a	8:nsia

Järjestysluvun tunnukset ovat *s, t, nne, nte* ja *nsi*. Sanoissa *ensimmäinen* ja *toinen* merkitään lyhenteeseen *ensimmäi-* ja *toi-*osan jälkeinen osa (*21:sellä, 32:sena*).

8.1.3 Roomalaiset numerot

Roomalaiset numerot ovat jo itsessään järjestyslukuja, joten järjestysluvun tunnusta ei merkitä. Merkitään vain sijapäätte.

	Arabialainen	Roomalainen
kuude/s	6:s (6.)	VI
kuude/nne/lla	6:nnella	VI:lla
kahdeksa/t/ta	8:tta	VIII:ta

8.1.4 Lisätietoa

Taivutuspäätettä ei merkitä lukuun, jos päätte on sama kuin seuraavassa sanassa.

kolmellatoista oppilaalla	13 oppilaalla
kahdeksansilla luokilla	8. luokilla

Partitiivi täytyy kuitenkin merkitä erikseen mittayksiköiden kanssa.²³

viisi euroa	5 €	kolme senttimetriä	3 cm
viittä euroa	5:tä €	kolmea senttimetriä	3:a cm
viittä euroa	5 €:a	kolmea senttimetriä	3 cm:ä

8.2 Taivutuspäätte kirjaimen, symboliin ja lyhenteeseen

Taivutuspäätte liitetään kirjaimen, symboliin tai lyhenteeseen siten, että ilmaus ajatellaan sanaksi ja tähän sanaan sopiva taivutuspäätte liitetään kaksoispisteen avulla.

”hoota”	<i>h:ta</i>
”ärrän”	<i>r:n</i>
”geessä”	<i>g:ssä</i>
”aahan”	<i>a:han</i>
”seedeillä”	<i>CD:illä</i>
pykälissä	<i>§:issä</i>
prosentin	<i>%:n</i>
kilometrille	<i>km:lle</i>

Partitiiviin ja illatiiviin muodostuu joskus pitkä vokaali. Tällöin molemmat vokaalit merkitään.

²³ Kielitoimiston oikeinkirjoitusopas (2017, s. 109) suosittelee kirjoitusasua 5 €:a ’viittä euroa’, mutta useimmille lukijoille 5:tä € lienee helpommin ymmärrettävissä.

”ässää” s:ää
 pykälään š:ään

Jos lyhennettävä sana päättyy yksikössä *i*:hin, voi monikon tunnusta edeltävän *e*:n merkitä mukaan päätteeseen.

kilometreiksi *km:eiksi*
 prosentteina *%:eina*

Pelkän monikon tunnuksen *i* (*km:iksi*, *%:ina*) sekoittaa helposti yksikkömuodoksi (*kilometriksi*, *prosenttina*).

8.3 Sijamuodot

Sijamuoto	Yksikkö	Monikko	Yksikkö	Monikko	Yksikkö	Monikko
nominatiivi	<i>puu</i>	<i>puu/t</i>	<i>maito</i>	<i>maito/t</i>	<i>viisi</i>	<i>viide/t</i>
genetiivi	<i>puu/n</i>	<i>pu/i/den</i>	<i>maito/n</i>	<i>maito/j/en</i>	<i>viide/n</i>	<i>viis/i/en</i>
partitiivi	<i>puu/ta</i>	<i>pu/i/ta</i>	<i>maito/a</i>	<i>maito/j/a</i>	<i>viit/tä</i>	<i>viis/i/ä</i>
essiivi	<i>puu/na</i>	<i>pu/i/na</i>	<i>maito/na</i>	<i>maito/i/na</i>	<i>viite/nä</i>	<i>viis/i/nä</i>
translatiivi	<i>puu/ksi</i>	<i>pu/i/ksi</i>	<i>maito/ksi</i>	<i>maito/i/ksi</i>	<i>viide/ksi</i>	<i>viis/i/ksi</i>
inessiivi	<i>puu/ssa</i>	<i>pu/i/ssa</i>	<i>maito/ssa</i>	<i>maito/i/ssa</i>	<i>viide/ssä</i>	<i>viis/i/ssä</i>
elatiivi	<i>puu/sta</i>	<i>pu/i/sta</i>	<i>maito/sta</i>	<i>maito/i/sta</i>	<i>viide/stä</i>	<i>viis/i/stä</i>
illatiivi	<i>puu/hun</i>	<i>pu/i/bin</i>	<i>maito/on</i>	<i>maito/i/bin</i>	<i>viite/en</i>	<i>viis/i/in</i>
adessiivi	<i>puu/lla</i>	<i>pu/i/lla</i>	<i>maito/lla</i>	<i>maito/i/lla</i>	<i>viide/llä</i>	<i>viis/i/llä</i>
ablatiivi	<i>puu/lta</i>	<i>pu/i/lta</i>	<i>maito/lta</i>	<i>maito/i/lta</i>	<i>viide/ltä</i>	<i>viis/i/ltä</i>
allatiivi	<i>puu/lle</i>	<i>pu/i/lle</i>	<i>maito/lle</i>	<i>maito/i/lle</i>	<i>viide/lle</i>	<i>viis/i/lle</i>
abessiivi	<i>puu/tta</i>	<i>pu/i/tta</i>	<i>maito/tta</i>	<i>maito/i/tta</i>	<i>viide/ttä</i>	<i>viis/i/ttä</i>
komitatiivi	–	<i>pu/i/ne/en</i>	–	<i>maito/i/ne/en</i>	–	<i>viis/i/ne</i>
instruktiivi	–	<i>pu/i/n</i>	–	<i>maito/i/n</i>	–	<i>viis/i/n</i>

Akkusatiivi: *minut, sinut, hänet, meidät, teidät, heidät, kenet*

9 Ajanilmaukset

9.1 Merkitseminen

Suomenkielisessä tekstissä käytetään järjestystä päivä, kuukausi, vuosi.

16.4.2014 (Ei etunollia: *16.04.2014*)

Vuosiluku on suositeltavaa merkitä kokonaan eikä lyhennettynä (*16.4.14*). Vuosilukua ei kannata merkitä viivan kanssa (*16.4.-14*), koska se ei lyhennä ilmausta ja tekee siitä sekavamman.

Piste merkitään aina sekä päivän että kuukauden perään, koska molemmat ovat järjestyslukuja.

16.4. (kuudestoista neljättä)

Aikavälin merkinnässä käytetään ajatusviivaa (-). Kuukautta tai vuotta ei tarvitse toistaa, jos se on molemmille päiväyksille yhteinen.

7.-11.4.2014

7.4.-2.5.2014

Kellonajoissa tunnit, minuutit ja sekunnit erotetaan toisistaan pisteellä. Sekunnin osat ovat desimaaleja, joten ne erotetaan pilkulla.

kello *14.27*

kello *9.00* (Ei etunollia: *09.00*)

kesto *7.13.42,15* (*7 t 13 min 42,15 s*)

Kansainvälisessä viestinnässä päiväyksen merkintään on oma standardinsa (ISO 8601): etunollat, erottimena yhdysmerkki ja järjestyksenä vuosi, kuukausi, päivä. Kellonajoissa käytetään erottimena kaksoispistettä. Usein tarvitaan myös aikavyöhykemerkitä, joka kertoo, kuinka paljon ilmoitettu aika eroaa kansainvälisestä standardiajasta (UTC).

2014-04-16 14:27 +03:00

9.2 Esimerkkejä

24. huhtikuuta 24.4.

24. huhtikuuta 2019 24.4.2019

1980- ja 1990-luvulla 1980- ja 90-luvulla 80- ja 90-luvulla

vuosina 2018–2019 vuosina 2018–19

1.–18.4. ma 1.4. – to 18.4.

1.4. ja 18.4. välisen ajan

tammii–maaliskuussa tammii–maaliskuussa

9.3 Ajan lyhenteitä

Ajan mittayksiköitä:

<i>v</i>	vuosi, vuotta	(1 <i>v</i> , 4 <i>v</i>)
<i>kk</i>	kuukausi, kuukautta	(1 <i>kk</i> , 9 <i>kk</i>)
<i>vk</i>	viikko(a)	(1 <i>vk</i> , 7 <i>vk</i>)
<i>vrk</i>	vuorokausi, vuorokautta	
<i>pv</i>	päivä(ä)	
<i>t</i>	tunti(a)	
<i>min</i>	minuutti(a)	
<i>s</i>	sekunti(a)	

Muita ajan lyhenteitä:

<i>v.</i>	vuosi, vuonna, -vuotias	(<i>v.</i> 2019, 15- <i>v.</i>)
<i>vk.</i>	viikko	(<i>vk.</i> 22)
<i>pvm.</i>	päivämäärä	
<i>klo</i>	kello	

10 Lyhenteet

Lyhenteiden käytön tarkoituksena on säästää tilaa tai nopeuttaa kirjoittamista arkiviestinnässä. Rungas lyhenteiden käyttö voi kuitenkin tehdä tekstistä vaikeaselkoista ja hidastaa lukemista. Lyhennettä ei kannata käyttää, jos siihen ei ole hyvää syytä. Vaikkapa sana *esimerkiksi* ei ole aina tarvetta lyhentää muotoon *esim.*

Toinen peruste lyhenteiden käytölle on se, että halutaan välttää pitkän ilmauksen toistoa. Pitkäkin ilmaus kannattaa aluksi kirjoittaa lyhentämättömänä esimerkiksi niin, että sen perässä mainitaan lyhenne sulkeissa: *Yhdysvaltain ilmaväli- ja avaruushallitus (Nasa)*. Sen jälkeen voi käyttää pelkkää lyhennettä *Nasa, Nasan, Nasalla* jne.

10.1 Loppulyhenteet

Loppulyhenteissä sana katkaistaan vokaalia edeltävän konsonantin jälkeen. Toisin sanoen lyhenteen viimeinen kirjain on konsonantti ja ensimmäinen pois jäävä on vokaali. Loppulyhenteitä voi muodostaa lähes kaikista sanoista.

<i>ent.</i>	entinen
<i>esim.</i>	esimerkki, esimerkiksi
<i>puh.</i>	puhelin
<i>yl.</i>	yleensä
<i>opp.</i>	oppilas

Yhdyssanat lyhennetään yleensä niin, että alkuosa kirjoitetaan kokonaan ja jälkiosa katkaistaan ensimmäisen vokaalia edeltävän konsonantin jälkeen.

<i>yhteisk.</i>	yhteiskunta

10.2 Sisälyhenteet

Sisälyhenteissä sana lyhenee keskeltä mutta sanan ensimmäinen ja viimeinen kirjain säilyvät.

<i>klo</i>	kello
<i>nro</i>	numero
<i>ker</i>	kerros
<i>Hki</i>	Helsinki

Sisälyhenteen perässä ei ole pistettä eikä taivutuksessa käytetä kaksoispistettä: *nrot, Hgissä*.

10.3 Koostelyhenteet

Koostelyhenteissä sanan tai monisanaisen ilmauksen kirjaimia on poimittu sieltä täältä.

<i>jne.</i>	ja niin edelleen
<i>mm.</i>	muun muassa
<i>tms.</i>	tai muuta sellaista
<i>vrt.</i>	vertaa
<i>eKr.</i>	ennen Kristuksen syntymää

10.4 Mittayksikön lyhenteet

Mittayksiköt ja niiden lyhenteet perustuvat usein kansainväliseen SI-järjestelmään, mutta myös suomalaisia lyhenteitä on paljon. Mittayksiköiden lyhenteissä ei käytetä pistettä.

<i>m</i>	metri(ä)
<i>t</i>	tunti(a)
<i>h</i>	tunti(a) (matematiikassa)
<i>e ~ €</i>	euro(a)
<i>snt</i>	sentti(ä)
<i>Hz</i>	hertsi(ä)

10.5 Isokirjainlyhenteet

Isokirjainlyhenteet muodostetaan alkukirjaimista. Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi järjestöjen nimet ja erityisalojen termit. Isokirjainlyhenteen lopussa ei käytetä pistettä.

<i>EU</i>	Euroopan unioni
<i>SPR</i>	Suomen Punainen Risti
<i>ADHD</i>	attention deficit and hyperactivity disorder

Lukutapa voi vaikuttaa taivutuspäätteeseen.

<i>SPR:iin</i>	”Suomen punaiseen risti <u>in</u> ”
<i>SPR:ään</i>	”äs pee ärrään”

Yleiskielen sanoista muodostettu ”isokirjainlyhenne” voidaan kirjoittaa myös pienillä kirjaimilla, jos isot kirjaimet usein toistettuna erottuvat häiritsevästi tekstistä.

TVT ~ *tv* tieto- ja viestintäteknikka
DVD ~ *dvd* digital versatile disc

Järjestöjen nimien lyhenteitä ei voi kirjoittaa pienillä kirjaimilla, koska ne ovat erisnimiä.

10.6 Lyhennesanat

Lyhennesanat ovat sellaisia lyhenteitä, jotka äännetään sanana ja jotka käyttäytyvät kielessä kuten muutkin sanat.

Unicef United Nations International Children’s Emergency Fund
Nato North Atlantic Treaty Organization
Kela Kansaneläkelaitos
laser light amplification by stimulated emission of radiation

Lyhennesanojen lopussa ei käytetä pistettä eikä taivutuksessa kaksoispistettä: *Unicefin*, *Kelalle*, *laserilla*.

10.7 Poikkeuksellisia lyhenteitä

Kaikki lyhenteet eivät sovi edellä mainittuihin lyhennetyyppeihin.

- Viikonpäivät: *ma*, *ti*, *ke*, *to*, *pe*, *la*, *su*.
- Henkilön nimet lyhennetään pelkäksi alkukirjaimeksi: *A. Kivi*, *J. K. Paasikivi*, *U. K. K.*

Joidenkin lyhenteiden tyyppi ei ole vakiintunut, ja kielenkäytössä esiintyy eri vaihtoehtoja (arvonlisävero: *alv.* ~ *ALV* ~ *alv*).

11 Vierassanat

Vierassanat ovat uudehkoja lainasanoja, joissa selvästi näkyy vieraiden kielten vaikutus. Vierassanoja kutsutaan myös sivistyssanoiksi.

11.1 Kirjoitusasu

11.1.1 Vokaalin pituus

Sanassa on lyhyt vokaali ensitavua myöhemmässä tavussa, kun

- viimeinen tavu alkaa konsontantilla *b, d, g, f* (*filosofi*)
- sanan lopussa on *ia* (*Australia*)
- sanan lopussa on *oli, omi, oni, ora, ori, ovi* (*makaroni*)
- sanan lopussa on *itio, isio, orio* (*traditio*).

Sanassa on pitkä vokaali ensitavua myöhemmässä tavussa, kun

- viimeinen tavu alkaa muulla konsonantilla kuin *b, d, g, f* ja vokaalit ovat sitä edeltävässä tavussa (*kemikaali*)
- sanan lopussa on *io* (*sensaatio*)
- sanan lopussa on *beli, beri, deri* (*paraabeli*).

Sääntöön on hieman poikkeuksia, esimerkiksi sana *pistooli*, jossa on *oli*-loppu mutta silti pitkä vokaali. Muita poikkeuksia ovat esimerkiksi *kameli*, *sikari* ja *vaneri*.

11.1.2 Konsonantin pituus

Sanan keskellä on yleensä yksi *k, p, t, s*, esimerkiksi *hierarkia*, *kampanja*. Sanan keskellä on kuitenkin kaksi konsonanttia, kun

- sanan lopussa on *eri, eli, ori* (*kraatteri*, *promoottori*)
- sanan lopussa on *i, inen, lainen* (*lissssi*, *fanaattinen*).

Poikkeus on sana *evankelinen*, jossa on lyhyt *k*, vaikka lopussa on *inen*.

11.1.3 Š ja Ž

Joissakin vierassanoissa tarvitaan š- tai ž-kirjainta, esimerkiksi nimissä *Tšetšenia* ja *Fidžin tasavalta*. Jos š:n tai ž:n kirjoittaminen tietokoneella on mahdotonta, käytetään korvikkeena *sh*:ta tai *zh*:ta (*Tshetshenia*).

Äänne- ja kirjoitusasut yleensä ajan kuluessa mukautuvat suomen kieleen, ja esimerkiksi aiemmin š-kirjaimella kirjoitettua sanaa voidaan myöhemmin alkaa kirjoittaa s:llä.

schaman (saksa) > *šamaani* > *samaani*

11.2 Taivutus

Vierassanojen taivutuksessa päätteet valitaan ääntöasun perusteella. Seuraavissa esimerkeissä ääntöasu ilmaistaan hakasulkeissa suomen kielen äänneiden avulla suurin piirtein. Jos sana loppuu vokaaliin, taivutuspäätte liitetään sanaan suoraan.

cowboyhin [kauboihin]
Monroehun [monrouhun]
Sydneyä [sidniä]
Sydneyyn [sidniin]

Jos sana loppuu konsonanttiin, taivutuspäätte kytketään sidevokaalin *i* avulla.

Boston *Bostonissa*
internet *internetiä*

Jos sanan kirjoitusasu päättyy konsonanttiin mutta ääntöasu vokaaliin, taivutuspäätte liitetään heittomerkin avulla.

show'ssa [šoussa]
buffet'ta [byfeeta]
Glasgow'hun [glaasgouhun]
Hercule Poirot'n [pvaroun]

12 Sidosteinen teksti

Sujuvasti etenevä teksti on sidosteista, eli asiat kytkeytyvät toisiinsa niin, ettei synny yllättäviä ajatuskatkoksia. Sidosteisuutta luodaan monilla eri tavoilla.

12.1 Lauseiden yhdistäminen

Sidostamaton teksti on töksähtelevää asioiden luettelemista. Lukija joutuu arvailemaan, miten asiat liittyvät toisiinsa.

Sara lähti ulkoilemaan. Aurinko paistoi. Oli lämmintä.

Yhdistämällä lauseet toisiinsa sopivalla konjunktiolla saadaan rakennettua yhteys asioiden välille. Lukeminen on helpompaa, koska erillisistä asioista syntyy mielekkäitä merkityskokonaisuuksia.

Sara lähti ulkoilemaan, koska aurinko paistoi ja oli lämmintä.

Sara lähti ulkoilemaan, kun aurinko paistoi ja oli lämmintä.

Sara lähti ulkoilemaan, vaikka aurinko paistoi ja oli lämmintä.

12.2 Sidostavia sanoja ja ilmauksia

Toisiinsa liittyviä asioita ei välttämättä tarvitse yhdistää samaan virkkeeseen. Sidostuskeinoja on monia erilaisia.

Ruoka on joillekin harrastus, mutta syöminen voi olla myös ongelma.

Ruoka on joillekin harrastus. Toisaalta syöminen voi olla myös ongelma.

Ruoka on joillekin harrastus. Syöminen voi kuitenkin olla myös ongelma.

Sidostuskeinoja:

- Lisäys: *ja, myös, sen lisäksi, sen ohella, eli, toisin sanoen* yms.
- Tarkennus: *esimerkiksi, kuten, muun muassa, varsinkin, itse asiassa* yms.
- Vastakkaisuus: *mutta, vaan, siitä huolimatta, toisaalta, kun taas, kuitenkin* yms.
- Vertailu: *toisin kuin, samoin kuin, verrattuna* yms.
- Ehto: *jos, mikäli, siinä tapauksessa että* yms.

- Aika ja järjestys: *ensin, sitten, sen jälkeen, kunnes, aluksi, lopuksi* yms.
- Syy ja seuraus: *koska, siksi, sillä, sen vuoksi, sen takia, siitä syystä* yms.
- Päätely: *joten, siis, näin ollen, niinpä, nimittäin* yms.

12.3 Sanajärjestys

Sopivalla sanajärjestyksellä uudet asiat saadaan kytkettyä luontevasti edellisiin. Virkkeen alkuun kannattaa sijoittaa tuttu asia tai yleinen asiayhteys, ja vasta myöhemmin esitellään sitä koskeva uusi tieto.

Seuraavassa esimerkissä lukijan ajatus kohdistetaan ensin tuttuun kaupunkiin ja sen jälkeen hänelle annetaan sitä koskeva lisätieto.

Rovaniemellä on keskusteltu uuden uimahallin rakentamisesta.

Päinvastainen virkerakenne on lukijalle on työlämpi, jos uimahallin rakentaminen on tekstissä täysin uusi asia.

Uuden uimahallin rakentamisesta on keskusteltu Rovaniemellä.

Virkkeen alussa lukija ehkä ihmettelee, mistä uimahallista nyt alettiin puhua, koska vasta virkkeen lopussa selviää asiayhteys eli Rovaniemi. Toisaalta tällainen sanajärjestys on sopivaa silloin, kun aiempi puheenaihe on uimahallien rakentaminen yleensä. Sitä voi täydentää virkkeellä: *Uuden uimahallin rakentamisesta on keskusteltu myös Rovaniemellä.*

12.4 Pronominien viittauskohde

Pronominit ovat luonnostaan sidostavia sanoja, koska ne viittaavat aiemmin mainittuun tai tilanteessa tuttuun asiaan. Kirjoittajan on kuitenkin huolehdittava, että lukija ymmärtää pronominiin viittauskohteen eli korrelaatin oikein. Samanaikaisesti ei kannata käyttää useita pronomineja. Ei voi myöskään kovin pitkään käyttää pelkkää pronominia, koska lukija voi unohtaa sen viittauskohteen.

12.4.1 Hän vai tämä?

Ongelmallinen voi olla esimerkiksi *hän*-pronominin käyttäminen sen jälkeen, kun on puhuttu kahdesta tai useammasta henkilöstä. Alla on ohje kahden henkilön käsittelemiseen.

Seija kertoi Miisalle, että hän on jo myöhässä.

Yllä olevassa esimerkissä *hän* viittaa edeltävän lauseen ensin mainittuun henkilöön *Seija*. Jälkimmäiseen henkilöön viitataan pronomiinilla *tämä*.

Seija kertoi Miisalle, että tämä on jo myöhässä.

Samoin voidaan *he*-pronomiinilla viitata ensin mainittuun ihmisryhmään ja *nämä*-pronomiinilla jälkimmäiseen.

12.4.2 Relatiivipronominit

Relatiivipronominien käytön pääsääntö on, että *joka*-pronomini viittaa edeltävään sanaan ja *mikä*-pronomini koko edeltävään lauseeseen:

Kyseessä on laki, joka parantaa oikeusturvaa.

Laki valmisteltiin huolellisesti, mikä on hyvä asia.

Pääsääntöön on kuitenkin poikkeuksia: *mikä*-pronomini viittaa myös adjektiivin superlatiivimuotoon (1), asiaa ilmaisevaan pronominiin (2) ja mahdollisesti paikan ilmaukseen (3).

1. *Eilinen konsertti oli hienoin, minkä olen nähnyt.*
2. *Taphtui juuri se, mitä olimme pelänneet.*
3. *Pallo vierä kellariin, mistä sitä on vaikeaa löytää.*

13 Tekstin jäsenitys

13.1 Milloin uusi kappale?

Kappale on virkettä suurempi, mielellään melko yhtenäinen ajatuskokonaisuus. Kappale käsittelee suunnilleen yhtä aihetta, näkökulmaa, henkilöä, aikaa, paikkaa tms. Kun kappale vaihtuu, lukija saa viihdeen, että tekstin sisällössä jokin muuttuu.

13.2 Ydinvirkekappale

Usein on järkevää rakentaa kappaleet ydinvirkkeen ja sitä täsmentävien tukivirkkeiden avulla. Ydinvirke on yleensä kappaleen alussa, ja se kertoo kappaleen pääasian tiiviisti. Kappaleen muut virkkeet ovat tukivirkeitä, joilla perustellaan tai selvennetään ydinvirkettä.

Musiikin kuuntelu on hieno harrastus. Tutkimuksissa on huomattu, että musiikin kuuntelu lisää tarkkaavaisuutta, auttaa tunteiden käsittelyssä ja kehittää kielellisiä taitoja. Nuorille musiikki on myös identiteetin rakentamisen väline, koska oma musiikki ja musiikkimaku on yksi vastaus siihen, kuka olen ja mihin kuulun.

Joskus ydinvirke on kappaleen lopussa. Silloin se kiteyttää kappaleen pääasiat tai tekee johtopäätöksen.

Tutkimuksissa on huomattu, että musiikin kuuntelu lisää tarkkaavaisuutta, auttaa tunteiden käsittelyssä ja kehittää kielellisiä taitoja. Nuorille musiikki on myös identiteetin rakentamisen väline, koska oma musiikki ja musiikkimaku on yksi vastaus siihen, kuka olen ja mihin kuulun. Musiikin kuuntelu on siis hieno harrastus.

13.3 Ketjuvirkekappale

Ketjuvirkekappaleita tarvitaan silloin, kun pitää selostaa asia vaihe vaiheelta, esimerkiksi aikajärjestyksessä. Kappaleen virkkeet voivat olla keskenään samanarvoisia. Tärkeää on edetä johdonmukaisesti ja kirjoittaa sidosteisesti, jotta peräkkäiset asiat kytkeytyvät toisiinsa.²⁴ Ketjuvirkekappale sopii esimerkiksi tapah-
tumasarjan selostamiseen tai ohjeisiin.

²⁴ Katso luku 12 ”Sidosteinen teksti”.

14 Muita kirjoitusohjeita

14.1 Ytimekäs teksti

Asiatyylinen teksti on helppolukuista ja ytimekästä. Joskus kirjoittajat käyttävät turhaan sisällöttömiä yleisverbejä (*olla, tehdä, toimia, suorittaa* yms.) ja niiden parina substantiivia, joka kertoo varsinaisen merkityksen. Teksti voi kuitenkin olla ytimekkäämpää ja selvempää, kun tärkein merkitys on verbissä.

<i>antaa vastaus</i>	<i>vastata</i>
<i>olla tietoinen</i>	<i>tietää</i>
<i>pitää suuressa arvossa</i>	<i>arvostaa</i>
<i>aiheuttaa järkytystä</i>	<i>järkyttää</i>
<i>tehdä päätös</i>	<i>päättää</i>
<i>suorittaa korjaustoimenpiteitä</i>	<i>korjata</i>
<i>asettaa rajoituksia</i>	<i>rajoittaa</i>

14.2 Vieraiden kielten rakenteet

Kun tekstejä käännetään kielestä toiseen, saattaa lähtökielestä livahtaa mukaan myös sellaisia rakenteita, jotka ovat kohdekielelle vieraita. Suomen kieleen on jokin verran tullut rakenteita ruotsista ja englannista, vaikka suomenkielisiäkin vastineita on. Asiatyylisessä tekstissä käytetään mieluummin suomen kielelle ominaisia rakenteita.

Lainattu rakenne

tapatumarikas
lajirikas
ravinneköyhä
verovapaa
ympäristöystävällinen
käyttäjäystävällinen
minä omaan sähköbasson
huoneisto parvekkeella

Suomenkielinen rakenne

monivaiheinen, monipuolinen
runsaslajinen
vähäravinteinen, niukkaravinteinen
veroton
saastuttamaton, ympäristöä säästävä
helppokäyttöinen
minulla on sähköbasso, minä omistan sähköbasson
parvekkeellinen huoneisto; huoneisto, johon kuuluu parveke

14.3 Tuntemattomat tekijät

14.3.1 Passiivi

Passiivi on yksi verbin persoonista. Sitä käytetään, kun halutaan jättää verbin tekijä mainitsematta.

Varusteet huolletaan säännöllisesti.

Seuraavassa taulukossa ovat kaikki *lukea*-verbin passiivimuodot: taivutettuna kaikissa moduksissa, aikamuodoissa, myönteisessä ja kielteisessä muodossa.

	Indikatiivi		Konditionaali	
Prees.	<i>luetaan</i>	<i>ei lueta</i>	<i>luettaisiin</i>	<i>ei luettaisi</i>
Imperf.	<i>luettiin</i>	<i>ei luettu</i>		
Perf.	<i>on luettu</i>	<i>ei ole luettu</i>	<i>olisi luettu</i>	<i>ei olisi luettu</i>
Pl.perf.	<i>oli luettu</i>	<i>ei ollut luettu</i>		
	Imperatiivi		Potentiali	
Prees.	<i>luettakoon</i>	<i>älkөөn luettako</i>	<i>luettaneen</i>	<i>ei luettane</i>
Perf.	<i>olkoon luettu</i>	<i>älkөөn olko luettu</i>	<i>lienee luettu</i>	<i>ei liene luettu</i>

Arkikielessä on tavallista käyttää kaksoispassiivia²⁵ perfektissä ja pluskvamperfektissä: *ollaan luettu, ei olla luettu, oltiin luettu, ei oltu luettu, oltaisiin luettu, ei oltaisi luettu*. Kaksoispassiivi ei kuulu yleiskieleen.

14.3.2 Nollapersoonä

Nollapersoonaksi kutsutaan verbin yksikön kolmannen persoonan käyttöä siten, että tarkoitetaan ketä tahansa. *Hän*-pronomini puuttuu. Nollapersoonä sopii esimerkiksi ohjeiden, sääntöjen ja yleisten asiointilojen ilmaisemiseen.

Kun hankkii ensimmäistä asuntoa, ei välttämättä joudu maksamaan varainsiirtoveroa.

Tähän ei saa pysäköidä.

²⁵ Kaksoispassiivin nimi tulee siitä, että verbimuodossa sekä *olla*-verbi että pääverbi ovat passiivissa.

14.3.3 Yleistävä sinä (ei yleiskieltä)

”Yleistävä sinä” tarkoittaa *sinä*-pronominin ja verbin yksikön toisen persoonan käyttöä siten, että tarkoitetaan ketä tahansa henkilöä.²⁶ Teksti näyttää puhuttelevan suoraan lukijaa, mutta tekijänä voi olla kuka tahansa.

Kun sä ostat ensimmäisen asunnon, et ehkä joudu maksamaan varainsiirtoveroa.

Tätä esiintyy jonkin verran arkikielessä, mutta yleiskieleen se ei kuulu. Passiivi ja nollapersoonana ovat yleiskielen keinot tuntemattoman tekijän ilmaisemiseen (luvut 14.3.1 ja 14.3.2).

14.4 Otta- ja oitta-johdokset: irrottaa vai irroitaa?

Otta- ja *oitta-*tyyppiset verbijohdokset noudattavat melko selvää sääntöä. Käytetään *oitta-*johdinta, kun kantasana on

- kaksitavuinen ja *a-* tai *ä-*loppuinen:

raha > *rahoittaa*
terä > *teroittaa* > *teroitin*

- kolme- tai useampitavuinen:

vahinko > *vahingoittaa*
autio > *autioittaa*

Käytetään *otta-*johdinta, kun

- kantasana on kaksitavuinen ja *o-* tai *ö-*loppuinen:

tieto > *tiedottaa*
keho > *kehottaa*
irto- > *irrottaa*

- selvää kantasanaa ei ole:

**häämö* > *häämöttää*
**viipo* > *viipottaa*

Edellä kuvattuun sääntöön on jonkin verran poikkeuksia. Niiden muistamiseen ei ole kovin hyviä ohjeita, mutta esimerkiksi jotkin vanhahtavat ylätyylliset sanat

²⁶ Kutsutaan myös *sinä*-passiiviksi.

ovat vakiintuneet nykysäännön vastaiseen muotoon. Muunkinlaisia poikkeuksia on.

into > *innoittaa*
armo > *armoittaa* : *armoitettu*
laiska > *laiskottaa*

14.5 Oikea taivutusmuoto (rektio)

Jotkin sanat määräävät, missä taivutusmuodossa niihin liittyvien muiden sanojen täytyy olla.²⁷ Esimerkiksi *tykkätä*-verbiin liittyvä substantiivi on elatiivimuodossa: *tykkään lukemisesta*. Tykkäämiseen liittyvä verbi puolestaan on perusmuodossa: *tykkään lukea*.

Joskus vain yksi taivutusmuoto on oikein; joskus vaihtoehtoja on ainakin kaksi. Eri vaihtoehdot voivat johtua siitä, että samallakin sanalla on hieman erilaisia merkityksiä. Toinen syy on se, että kielenkäytössä sisäpaikallissijojen²⁸ (*missä, mistä, mihin*) rinnalle ovat pikku hiljaa yleistymässä ulkopaikallissijat²⁹ (*millä, miltä, mille*).

Alla on luettelo sanoista ja niiden seuralaisten taivutusmuodoista. Jos ilmauksen perässä on tähti (*), kyseinen taivutusmuoto katsotaan rajatapaukseksi, joka on aiemmin ollut yleiskielen suositusten vastainen mutta jonka käyttö on hyväksyttävää nykykielessä.³⁰ Osa lukijoista saattaa kokea tähdellä merkityn ilmauksen edelleenkin vääräksi.

<i>aihe(tta) epäillä</i>	<i>kieltäytyä kunniasta</i>	<i>maistua hyvältä</i>
<i>aihe(tta) epäilyille*</i>	<i>kokea hyväksi</i>	<i>maistua jollekulle</i>
<i>aihe(tta) iloon</i>	<i>kokea hyvänä</i>	<i>merkitys(tä) henkilölle</i>
<i>alkaa tehdä</i>	<i>kommentti tähän</i>	<i>mielikuva menneestä</i>
<i>alkaa tekemään*</i>	<i>kommentti tästä</i>	<i>mielipide asiaan</i>
<i>aloittaa työt</i>	<i>kyetä tekemään</i>	<i>mielipide asiasta</i>
<i>ilo(a) voitosta</i>	<i>käsitys asiasta</i>	<i>näkemyksiä ilmiöstä</i>
<i>joutua tekemään</i>	<i>lakata toimimasta</i>	<i>näkemyksiä ilmiöön</i>
<i>katsaus ilmiöön</i>	<i>maistua hyvälle</i>	<i>ohje kokoamiseen</i>

²⁷ Tätä ominaisuutta kutsutaan rektioksi: sana määrää toisen sanan taivutusmuodon.

²⁸ Sisäpaikallissijat: inessiivi, elatiivi, illatiivi.

²⁹ Ulkopaikallissijat: adessiivi, ablatiivi, allatiivi.

³⁰ Kielitoimiston kielioppiopas 2015, s. 98–120.

ohje kokoamiselle
pelätä lähtemistä
pelätä lähteä
peruste lähtemiselle
peruste lähtöön
perustelu lähtemiselle
perustelu lähtöön
pyrkii tekemään
pystyä tekemään
rakastaa lukea*
rakastaa lukemista

reaktio ärsykkeisiin
ruveta tekemään
sattua olemaan
selitys ilmiölle
selitys ilmiöstä
selitys ilmiöön
syy lähtemiselle*
syy lähteä
syy lähtöön
säästyä näkemästä
tykätä lukea

tykätä lukemisesta
tyytyväinen tuloksiin
tyytyväinen tuloksista*
vaikutus henkilölle*
vaikutus henkilöön
valmius alalle
valmius tehdä
valmius tehtävään
vihata lukea*
vihata lukemista

14.6 Yleisiä kirjoitusvirheitä

Seuraavat sanat tai ilmaukset kirjoitetaan usein väärin. Tässä on niiden oikea kirjoitusasu.

15 vuotta

15-vuotias

15-vuotinen

24.4. 24. huhtikuuta

5 km 5 € 5 %

8. luokka

8.-luokkalainen

8a-luokka 8. a -luokka

aggressiivinen

alinomaa

alun perin

ennen kuin

enää

erilainen

heti kun

itse asiassa

jollekulle

jommallekummalle

jompikumpi

jotenkuten

kuulostaa

kuutonon

lukuun ottamatta

mitali

muun muassa

nimenomaan

olemassa oleva

piirustus

sekunti

suomalainen

suomen kieli

suomenkielinen

suomi (kieli)

Suomi (valtio)

suurellinen

sydämellinen

tällainen

tännekään

tännepäin

viitonon

14.7 Tiedonlähteet

14.7.1 Merkitseminen

Lähdemerkintöihin on paljon erilaisia käytäntöjä, ja yleensä täytyy noudattaa oman alan tai tekstilajin vakiintuneita käytäntöjä. Yleinen kaava on seuraavanlainen: ”Tekijät vuosi: Teoksen nimi. Teoksen julkaisija.” Esimerkiksi:

Erikson, Petra & Hintikka, Jukka & Korkalainen, Maria & Nuortimo, Aino & Visapää, Laura 2017: Satakieli 8. Äidinkieli ja kirjallisuus. Helsinki: Edita.

Internet-lähteet merkitään samalla tavalla, mutta lisäksi mukaan liitetään verkkosivun päiväys, internet-osoite sekä viittauspäivä, jolloin tiedot käytiin lukemassa.

Aromaa, Jonni 2020: Säätiöt maksavat yhä useamman taiteilijan palkan. Päivitetty 29.2.2020. Yle-uutiset. Yleisradio oy. Saatavissa: <<https://yle.fi/uutiset/3-11231162>>. Viittauspäivä 1.3.2020.

Internet-lähteen tekijää ei aina ilmoiteta verkkosivulla. Silloin lähdemerkintä aloitetaan sivuston tai julkaisijan nimellä.

Wikipedia 2021: Fantasiakirjallisuus. Päivitetty 3.12.2021. Wikipedia. Vapaa tietosanakirja. Saatavissa: <<https://fi.wikipedia.org/wiki/Fantasiakirjallisuus>>. Viittauspäivä 17.3.2022.

14.7.2 Viittaaminen

Lähdeluettelossa mainittuihin tiedonlähteisiin täytyy yleensä viitata varsinaisesta tekstistä. Viittauksessa mainitaan sukunimi, vuosi ja sivunumero. Lukija löytää teoksen lähdeluettelosta sukunimen ja vuosiluvun avulla.

Charlotte Brontën kirjoittama ”Kotiopettajattaren romaani” (1847) on kauburo-mantiikan klassikko. (Erikson ym. 2017, s. 142.)

Eriksonin ym. (2017, s. 142) mukaan ”Charlotte Brontën Kotiopettajattaren romaani (1847) on yksi kauburo-mantiikan klassikoista.”

Internet-lähteisiin voi viitata tekstin rakenteen kuten tekstikappaleiden tai väliotsikoiden avulla.

(Aromaa 2020, 2. kpl.)

(Aromaa 2020, kohta "Eniten apurahoja musiikkiin".)

(Aromaa 2020, kuva "Kulttuurin ja taiteen rahoitus".)

Teokseen voidaan viitata myös teoksen nimellä, jos teoksella on paljon tekijöitä tai heitä ei tiedetä. Tällöin täytyy lähdeluettelossa mainita ensin teoksen nimi ja sen jälkeen tekijöiden, teoksen ja julkaisijan tiedot normaalisti.

Viittaamisessa käytetään joskus teoksen nimen lyhennettä, varsinkin kun teoksen nimi on pitkä. Silloin myös lyhenne pitää merkitä lähdeluetteloön. Katso esimerkki tämän teoksen lähdeluettelosta teokselle ISK (2008).

Lähteet

- ISK = Iso suomen kielioppi. Hakulinen, Auli & Vilkuna, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2008: Ison suomen kieliopin verkkoversio. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 5. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Saatavissa: <<https://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php>>.
- Kielitoimiston kielioppiopas. Korhonen, Riitta & Maamies, Sari & Eronen, Riitta & Heikkilä, Elina & Kankaanpää, Salli & Moilanen, Raija & Piehl, Aino & Vaula, Sari & Viertiö, Annastiina 2015: Kielitoimiston kielioppiopas. 3. painos. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 175. Kotimaisten kielten keskus.
- Kielitoimiston ohjepankki: Kotimaisten kielten keskus. Saatavissa: <<https://kielitoimistonohjepankki.fi/>>.
- Kielitoimiston oikeinkirjoitusopas. Kankaanpää, Salli ym. 2017: Kielitoimiston oikeinkirjoitusopas. 13., korjattu painos. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 177. Kotimaisten kielten keskus.
- Kielitoimiston sanakirja: Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone oy. Saatavissa: <<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>>.
- Kolehmainen, Taru 2009: Kielenhuoltoa sveltisismien varjossa. Kielikello 3/2009. Kielenhuollon tiedotuslehti. Kotimaisten kielten keskus. Saatavissa: <<https://www.kielikello.fi/-/kielenhuoltoa-sveltisismien-varjossa>>. Viittauspäivä 13.7.2020.